■ כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות ■

בסודשיח

■ בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת נח ■ א' מרחשון ה'תשע"ט ■ 10.10.2018 ■ גליון מס' 500 ■

תפוצה לכל קהילות ישראל

נח ואברהם - "ראש קטן" ו"ראש גדול"

/ הרב יעקב הלוי פילבר

נח בא לעולם מקולל, וכך תיארו זאת במדרש [ב"ר כ"ה]: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון השליטו על הכל, הפרה הייתה נשמעת לחורש והתלם נשמע לחורש, כיון שחטא אדם מרדו עליו: הפרה לא הייתה נשמעת לחורש, והתלם לא היו נשמע לחורש" וכך מאז היה העולם הולך ומתדרדר והגיע לשיא השפלות בימיו של נח עד שהכתוב מעיד עליו: "לא ידון רוחי באדם לעולם". ולא רק הבריות אלא גם הטבע הושחת: "לא כשהיו זורעים היו קוצרים, אלא היו זורעים חטים וקוצרים קוצים ודרדרים". בראשית דרכו היה נח "ראש גדול" הוא לא היה אדיש למצוקות דורו, ראה אותם חורשים בידיהם עמד והתקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות. ועל תרומתו זאת של נח לשיפור חיי החברה קראו עליו בני דורו: "זה ינחמנו ממעשינו ומעיצבון ידינו". נח מנסה לתרום לשיפור חיי החברה אך מאמציו היו לשווא, החברה השבעה משיבה לו בכפוית טובה ובמעשים של שחיתות וחמס, והפרצה הזו החלה מהגדולים, מבני השופטים ("בני האלהים"), ומשם התפשטה אל ההמונים עד שמלאה הארץ חמס. נח שהתהלך את האלקים, ועל כך אמרו חז"ל: "שהלך בצניעות ותמות וישרות לפני בוראו" [מדרש הגדול]. לא רק שהרגיש נבגד אלא לפי המדרש [ויק"ר כז] נח נרדף מבני דורו. ועל זאת הגיב נח בהתנתקות מבני דורו, כנראה לא יכול היה לשאת את הבגידה של בני דורו, הוא לא שכח ולא סלח להם, ומאז הוא הופך ל"ראש קטן", מפסיק להיות מעורב עם בני דורו והולך ומסתגר בתוך משפחתו, וכשאומר ה' לנח: "קץ כל בשר בא לפני", אין הוא מנסה לבקש על דורו כאברהם בסדום וכמשה בחטא העגל, וכך מובא [בזהר פרשת ויקרא] "כשאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני (שאלתו היחידה של נח היתה) ולי מה אתה עושה? ולא ביקש רחמים על העולם וירדו מי המבול והאבידו את בני העולם, ומפני זה נקראו "מי נח", כי בו היו תלויים שלא ביקש רחמים על העולם". וכשהקב"ה אמר לו לעשות תיבה, גם אז אין הוא יוצא אל העם להזהירו ולנסות להשיבו אלא יושב בביתו, בעוד כוונתו של הקב"ה היא שיעשה תיבה כדי שיראו אותו יושב ועוסק בה, וישאלו אותו ואולי יעשו תשובה, וכך באמת היה כשכרת ארזים הם מתכנסים אצלו ואמרים לו: נח מה אתה עושה? והוא אומר: תיבה, שאמר לי הקב"ה שמביא מבול, והם לא היו משגיחין עליו [תנחומא].

כל הסיבות שהיו לנח לכעוס על דורו היו גם לאברהם, גם אותו רדפו אנשי דורו עד שהשליכוהו לכבשן האש, גם הוא יכול היה להיות "ראש קטן", ולאחר שניצל מכבשן האש היה יכול להסתגר בד' אמותיו, להתנתק מכל בני דורו ולבנות לו משפחה לתפארת. אך לא כך נוהג אברהם, הוא אינו מתחשבן עם בני דורו שביקשו להורגו, אלא נוקט יוזמה כדברי הרמב"ם [הל' ע"ז פ"א]: "התחיל לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש אלו-ה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען". במאמרו "ערך התחיה" [אורות עמ' קלה] מתאר הראי"ה קוק את תגובתו של אברהם: "ומציירים אנו לנו נשמה גדולה ענקית לכל מלוא שאיפותיה, את תשוקתה הכבירה לחופש ואור, את צערה החזק, את מכאובה הנמרץ על עלבון התבל - נשמת אברהם, איך היא מתמרמרת בראותה את האושר, את האור המוכן לכל, לכל חי, לכל נשמה . . איך מתפרץ הארי מהסוגר, איך נוטל הוא את מקלו בחרון, משבר את הצלמים, קורא בכח לאורה, לא-ל אחד א-ל עולם" וממשיך שם הראי"ה וכותב שאת התשוקה הזו של אברהם, לא להיות אדיש לכישלונות האדם אלא לנסות לתקן אותם, לקחה לה האומה בישראל ליסוד חיי הלאומיות שלה על פי גורלה ההיסטורי.

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

העבודה שאינה נגמרת
אחת הבעיות שהחברה מתמודדת איתן היום, יותר מאשר בדורות עברו, היא הבעיה של פרישה מעבודה ויציאה לגימלאות...
המשך בעמ' 2

שו"ת בעניני גניבה וגזילה
בפרשתנו פרשת נח (בראשית ו', י"ג) כתוב: ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם. ופרש"י "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל". עכ"ל....
המשך בעמ' 3

שוויית חורף
אני צריכה לעבור ניתוח לכריתת הרחם. ברצוני לשאול האם הניתוח הזה יטמא אותי? ומה דיני מכאן ולהבא אם אראה דם?...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
והסדין התנועע קלות
מעשה היה באדם אחד אשר בנו היה חולה אנוש, ל"ע, ועל כן נסע אל הרה"ק הס"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע...
המשך בעמ' 7

שביבים
■ יתרון הנעליים ללא שרוכים?
■ 12 "דקות בלבד"
■ התנועה הראשונה של שיבה לארץ
■ ושערותיו אינן סדורות
המשך בעמ' 9

גם בתקופתנו, בצוק העתים שאנו שרויים בה, מפעם לפעם אנו מזהים את שתי הנטיות הללו, של נח ושל אברהם, בכל פעם שהשלטון פוגע בנו יש הדורשים להתנתק ממנו כמו במקרה בו אחינו פגעו במתיישבי גוש קטיף, התגובה הייתה שלא לשכוח ולא לסלוח להם, להפסיק להיות "מתקני עולם" ולעבור להיות "ראש קטן" העושה לביתו. ולעומתם יש נטייה אחרת, למרות הכל להמשיך להיות "ראש גדול" ולפעול לטובת כלל ישראל כולו, במעורבות ושותפות בכל תחומי החברה הישראלית. כי השאלה אינה סליחה או אי סליחה, אלא השאלה היא האם מותר לנו להפקיר את אחינו הטועים והחוטאים, וכבר אמרה ברוריה לרבי מאיר [ברכות י' א']: על אותם בריונים שהיו בשכנותו של רבי מאיר שהיו מצערים אותו הרבה, ובקש רבי מאיר שימותו, ואמרה לו ברוריה אשתו: לא כתוב יתמו חוטאים, אלא "חטאים" כתוב, בקש עליהם רחמים שיחזרו בתשובה ויפסיקו להיות רשעים.

העבודה שאינה נגמרת

/ הרב אליעזר שמחה ויים שליט"א

("שלושה צדיקים היו יסוד עולם: אדם הראשון, נח ואברהם" / מדרש שוחר טוב ל"ד, א')

אחת הבעיות שהחברה מתמודדת איתן היום, יותר מאשר בדורות עברו, היא הבעיה של פרישה מעבודה ויציאה לגימלאות. אנשים שהיו מאוד פעילים, קיבלו החלטות והיו אחראים בתחומם, מוצאים את עצמם פתאום עם המון זמן פנוי ומעט מאוד מהעולם שהיה מוכר להם. לעיתים הם ממש מתפרקים. הם אינם רואים תועלת בחיים, אין להם אתגרים. זוהי בעיה מאוד גדולה של התקופה שלנו, תקופה שבה האדם נמדד על-פי המקצוע שלו והדרך בה הוא מתפרנס.

המציאות הזאת יכולה לתת לנו הסבר בפרשה עמומה בתורה, זוהי פרשתנו פרשת נח. לנח היו תקוות גדולות. גם לה' היו תקוות גדולות מנח, נח היה צדיק תמים, הוא היה אחד משלושה צדיקים שמתוארים כיסוד עולם. המדרש כותב על שלושה צדיקים שהיו יסוד עולם: אדם הראשון, נח ואברהם.

אדם הראשון היה יסוד לעולם אבל ה' לא השתית את העולם ממנו, משום שכבר ביום הראשון לחייו הוא מעד, לכן לא היה יכול להיות היסוד היחיד לבניית העולם. הקב"ה חיכה עוד עשרה דורות ואז הוא הביא את נח. אבל גם נח, אחרי הסיפור של התיבה, אחרי ששרד את המבול, גם מעד ולכן הקב"ה לא היה יכול לבנות את העולם רק ממנו. אחרי עשרה דורות הקב"ה הביא את אברהם. אברהם לא קלקל וממנו היה יכול הבורא לבנו את עולמו.

נשאלת השאלה אם נח היה כזה צדיק ותמים, פוטנציאל ליסוד עולם, איך זה שהוא השתכר, איך זה שהוא נפל?! אולי ההסבר הוא שנח עבד קשה כדי לעמוד בניסיון של ה', הוא בנה את התיבה, חי בתקופה ארוכה שאנשים לעגו לו, בתיבה הוא היה צריך לדאוג לאוכלוסיית התיבה. סופסוף הוא הביא את התיבה ליבשה, הוא הרגיש שזהו - הוא עשה את שלו, גמר עם הניסיונות, עמד בניסיונות הכי קשים ובזה נגמרה העבודה שלו, הוא עשה הרבה יותר ממה שמישהו עשה אי פעם, עכשיו הוא יכול לשבת בחיבוק ידיים או לזרוע זרעים ולשבת ולהשתכר ולשכוח מהעול של עבודת השם ודאגה לעולם. הוא איבד את כוח ההתמודדות משום שהוא חשב שהוא כבר התמודד מספיק ולכן הוא איבד את עולמו ולא היה יכול להיות בונה ומתקן עולם כמו שהקב"ה התכוון.

בואו נשווה את התנהגותו של אברהם אבינו - עשרה ניסיונות ניסה הקב"ה את אברהם, כאשר הגדול מכולם הוא עקידת יצחק. אבל לאחר מכן היה לו עוד ניסיון - פטירתה וקבורתה של שרה אימנו. הרמב"ן מציין שזה לא היה ניסיון בגודל ניסיון העקידה אבל בכל זאת זה היה ניסיון לאברהם - האם גם עתה הוא ימשיך באמונתו בעקביות כמאמין בה'. אברהם היה יכול לפנות לה' ולהגיד 'אני עשיתי את שלי, עמדתי בכל כך הרבה ניסיונות קשים, למה אתה ממשיך?!' אבל אברהם לא אמר את זה, הוא לא חשב שנסתיימה העבודה ושהוא יוצא עכשיו לפנסיה.

המסר הוא שעבודת השם לעולם אינה נגמרת, ממנה אין יוצאים לפנסיה. זוהי עבודה תמידית, תמיד ישנם עוד אתגרים לעמוד בהם, עוד ניסיונות לעמוד בהם, עוד דרגות רוחניות שאפשר להשיג ואף חייבים.

מי שמודד את עצמו על פי הדרך בה הוא מתפרנס, עיסוק זה אכן נגמר, אבל מי שמודד את עצמו על פי עבודת המידות שלו ועבודת השם שלו, הרי שכעת נפתחות בפניו המון אפשרויות חדשות וזמן פנוי לכך.

שו"ת בעניני גניבה וגזילה

/ הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו פרשת נח (בראשית ו', י"ג) כתוב: ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם. ופרש"י "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל". עכ"ל.

והנני מצרף כאן שאלות ותשובות חשובות בעניני איסור גניבה, התשובות קיבלתי מהגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל.

ענף א: לקחת לעצמו מן התיבה של חבירו עיתון שמחולק חינם בתיבות דואר אם נחשב גניבה. / ענף ב: לעיין בעיתון של חברו ואינו לוקח העיתון לביתו אם נחשב שואל שלא מדעת והוי גזלן. / ענף ג: להדביק פרסומת על לוח מודעות ומסתיר פרסומת אחרת אם נחשב גניבה. / ענף ד: לקרוע מלוח מודעות פרסומת אם נחשב גניבה. / ענף ה: לקרוע פרסומת שיש בו מספר טלפון נייד שאינו כשר אם נחשב גניבה. / ענף ו: להכנס לאכול בשמחה באולם אף שאינו מוזמן אם נחשב גניבה. / ענף ז: להשתמש בבית הכסא של ישיבה בלי קבלת רשות אם נחשב גניבה. / ענף ח: להשתמש בבית הכסא של בית כנסת בלי קבלת רשות אם נחשב גניבה

כ"ד מרחשון תשס"ח

לכבוד הרב גמליאל בן רבי אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ שליט"א אחדשה"ט וש"ת,

קבלתי מכתבך עם כמה שאלות בענין איסור גניבה, ועוד אוסיף כמה שאלות שהסתפקתי בהם והנני משיב.

ענף א: לקחת לעצמו מן התיבה של חבירו עיתון שמחולק חינם בתיבות דואר אם נחשב גניבה

אף שמחלקים העתונים בחינם, אבל כיון שהעיתון נכנס לתיבת דואר של אדם מסוים, שוב אין לשום אדם רשות לקחת העיתון שהרי זכתה התיבת דואר עבור הבעלים של התיבה כיון שהתיבה היא כמו חצר שלו, שהרי הוא מחובר לקרקע, והחצר של אדם קונה לו שלא מדעתו שהרי הוא כמו ידו, וזכין לאדם שלא בפניו. ואף שהתיבה היא בחדר מדריגות, אבל כיון שאדם שמסתובב שם יאמרו לו "מה מעשיך כאן" שפיר הוי מקום המשתמר, וזכתה לו התיבה.

ולא משנה לנו שהעיתון הוא מתחלק בחנם, כי סוף סוף זה נחשב שלו, ואין אחר רשאי לגנוב ממנו אחר שהוא זכה בעתון.

ענף ב: לעיין בעיתון של חברו ואינו לוקח העיתון לביתו אם נחשב שואל שלא מדעת והוי גזלן

יש כמה בני אדם שהם מנויים על עיתון חרדי כמו יתד נאמן או המודיע, ושליח העיתון מכניס העיתון בתוך התיבת דואר שלהם. ובאים אחרים לעיין בעיתון שלהם ואינם לוקחים העיתון לביתם, נשאלתי אם נחשב שואל שלא מדעת והוי גזלן.

חושבני שאין אנשים מקפידים בדבר זה כל עוד שלא לוקחים העיתון מן המקום ורק קוראים בו על יד התיבת דואר. וכן רואים שרבים עושים כן ולא מוחים בהם. ואם היה דעתו של אדם להקפיד בכך, היה צריך להודיע על כך, וכיון שאינו מודיע על כך, הרי הוא כשאר בני אדם שאינם מקפידים כיון שהעיתון נשאר במקומו ולא עוזב את המקום.

ענף ג: להדביק פרסומת על לוח מודעות ומסתיר פרסומת אחרת אם נחשב גניבה

כמה פעמים אדם רוצה להדביק מודעה על לוח מודעות ורואה שכל המקומות תפוסים ואין לו מקום לתלות המודעה שלו. ויש לעיין אם מותר לו לתלות המודעה שלו על גבי מודעה של אדם אחר, או שמא זה נחשב גניבה כיון שכבר קדם אדם אחר ותפס המקום.

ונראה לי שמותר לו להדביק על מודעה אחרת שהרי הלוח מודעות הוא נחשב הפקר לכל אדם לתלות מודעה, אבל מאידך אין אדם זוכה במקום שהרי גם לשני שבא אחריו יש אותו הזכות כמותו. וכיון שלא שייכת זכיה בלוח מודעות, שפיר יש לומר שכל אחד יכול לקחת מקום של הראשון שהרי אין פה שום זכיה כי על דעת זה הוא בנוי שכל אחד יכול לתלות מודעה.

ענף ד: לקרוע מלוח מודעות פרסומת אם נחשב גניבה

ראיתי ילדים שקורעים כל המודעות שתלויים בלוח המודעות. ויש לעיין אם מותר להם לעשות דבר כזה.

על כגון זה אומרים חז"ל "כופין על מידת סדום." אין לילדים שקורעים שום תועלת במעשים שלהם, והם מפסידים לאחרים שיש להם תועלת מן הפרסומת שהם צריכים להם, ולכן צריך למחות בהם שלא תהיה בהם כזו מידה מגונה. אבל לא ניתן לכנות במעשים אלה בשם גניבה, שהרי הלוח מודעות הוא מקום של הפקר.

ענף ה: לקרוע פרסומת שיש בו מספר טלפון נייד שאינו כשר אם נחשב גניבה

עוד שאלו אם מותר לקרוע פרסומת שאדם תלה, והוא כתב להתקשר לפלאפון לא כשר.

לא הבנתי איזה זכות יש לקרוע את הפרסומת שלו. שאף שיש לו טלפון לא כשר, אבל אין זה אומר שצריך לקרוע את הפרסומת שהוא תלה. שמא יש לו סיבה למה אין לו פלאפון לא כשר. אבל איזה רשות יש לדון אותו, כאשר בכלל לא שמעו מה הטענות שיש לו. ודי למבין.

ענף ו: להיכנס לאכול בשמחה באולם אף שאינו מוזמן אם נחשב גניבה

עוד שאלו אם מותר להיכנס לאכול בשמחה באולם אם הוא אינו מוזמן.

כבר הבאתי בענין זה בשו"ת אבני ישפה חלק ב' סי' קכ"א ענף ד' לענין אוכל ופרחים שרוצים אנשים לקחת לביתם וכתבתי שם

לאיסור. וכן כאן כל שאין האדם מוזמן אין לו רשות לאכול בסעודה. ואף שיש רבים האורחים שאוכלים, וגם עניים שאוכלים, הרי כל זה על דעת בעל הבית של הסעודה. אבל מי שרעב ואינו עני וגם אין לו הזמנה להכנס, אסור לו לאכול בסעודה. ואם הוא מרגיש שהוא זקוק לאכול, הוא צריך לבקש רשות מבעל השמחה, ואז יהיה מותר לו לאכול.

ענף ז: להשתמש בבית הכסא של ישיבה בלי קבלת רשות אם נחשב גניבה

וכן לענין השימוש בבית הכסא של ישיבה, בין ישיבה קטנה או ישיבה גדולה, משום מה אנשים חושבים שמותר לכל אחד להשתמש בו. אבל הבית כסא מיועד עבור התלמידים לומדי תורה או העובדים, ומי שמשתמש בו ואינו לומד תורה, נחשב שלוקח בלי רשות. וכן שמעתי ממנהל ישיבה שאינו מבין באיזה רשות בני אדם משתמשים בבית הכסא בישיבה כאשר אינם לומדים תורה שם. ולכן אם אדם רואה שהוא זקוק לכך, יזהר שילמד קצת בבית המדרש לפני שהוא ישתמש בבית הכסא או עכ"פ אחרי זה.

ענף ח: להשתמש בבית הכסא של בית כנסת בלי קבלת רשות אם נחשב גניבה

אמנם בית הכסא של בית הכנסת הוא מיועד לכל הציבור, שהרי לא ניתן להגביל אנשים בבית הכנסת. וכיון שכן לא שייך לאסור השמוש בבית הכסא. ואין זה דומה לישיבה משום ששם רוב בני אדם אינם לומדים בישיבה, אבל תפילה בבית הכנסת שייכת לכל אדם. ולכן מסתבר שגם בן אדם שאינו מתפלל בבית הכנסת מותר לו להשתמש בבית הכסא.

ואסיים בברכה רבה ישראל פסח פיינהנדלר

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

כריתת רחם

שאלת צביה כ.: לצערי אני צריכה לעבור בשבועות הקרובים ניתוח לכריתת הרחם.

ברצוני לשאול האם הניתוח הזה יטמא אותי?

בהנחה שהתשובה לכך חיובית, ברצוני לשאול האם כדי לטהר מטומאה זו אצטרך לעשות את הליך הטהרה הרגיל הכולל הפסק טהרה ובדיקות או שבמקרה כגון זה אפשר לוותר על כך?

ומה דיני מכאן ולהבא אם אראה דם?

תשובה: תחילה יש לברר האם עצם כריתת הרחם מטמאת.

האם עצם כריתת הרחם מטמאת

הנה זה ברור שאישה אשר הייתה טמאה קודם הניתוח, צריכה לעבור הליך טהרה לאחר הניתוח, אלא שהנידון הוא באופן שערב הניתוח האישה הייתה טהורה, וכל חשש הטומאה הוא רק מחמת הניתוח עצמו, וממילא צריך לברר האם ניתוח זה מטמא את האישה, וכדי לברר זאת יש לבאר תחילה את דרך ביצועו.

ולפי מיטב הבנתי לפי מה שהצלחתי לברר, יש לניתוח זה כמה אופנים[א], פעמים שהמנתח עושה מספר חורים בדופן הבטן ('לפרוסקופיה') ודרכם מכנים המנתח את המכשירים הרפואיים לתוך חלל הבטן ועל ידם מנתק את הרחם מהסובב אותו ומוציא את הרחם דרך 'אותו מקום' (מיילד את הרחם) ופעמים שאי אפשר להסתפק בחורים בדופן הבטן וצריך לעשות חתך ממש, ואו אז כבר מוציאים את הרחם דרך אותו חתך, ופעמים שחותכים את הרחם בתוך חלל הבטן (בתוך שקית אטומה) ואת החתיכות הללו מוציאים דרך הנרתיק, או דרך דופן הבטן.

עוד יש לדעת שפעמים מדובר בכריתת רחם מלאה על כל חלקיו ותכולתו, ופעמים שמדובר בכריתת רחם חלקית ומשאירים לכל הפחות את צוואר הרחם (כמו כן פעמים שמוציאים את הרחם ביחד עם החצוצרה והשחלות ופעמים משאירים את החצוצרה ושחלות והכל לפי שיקולים רפואיים ושיקולים נוספים[ב])

ויש לברר האם ההליך הכירורגי הנ"ל גורם לדם נדות לצאת דרך הנרתיק, או לא.

ולמיטב הבנתי נראה שקשה לעמוד על הדבר, שמצד אחד יש יסוד לחשוש ולומר שמאחר ואנו מתעסקים עם הרחם וכורתים אותו, כל זה מעורר מעט דם נדות לצאת החוצה (ולא מחמת פציעה) וכידוע אפילו טיפת דם אחת מטמאה, ומצד שני יש גם סבירות לומר שמאחר שמוציאים את הרחם על כל תכולתו הרי שלא יצא דם נידות[ג], ואף אם אנו רואים דם לפנינו מן הסתם הוא דם מכה שנגרם מההליך הכירורגי (מחוץ לרחם ובתוכו) וקשה לעמוד על הדבר[ד].

וראיתי שמורים בשם הגאון הרב שלמה זלמן אוירבעך זצ"ל[ה] שמאחר ויש חשש שאכן כל ההליך הנ"ל מעורר למעט דם נידות לצאת החוצה כדרכו, הרי שאישה שעוברת הליך זה צריכה לטבול אף אם הייתה טהורה ערב הניתוח, וכן מורים הלכה למעשה פוסקי זמננו[ו].

האם תטבול עם ברכה

אלא שיש לדון האם הטבילה צריכה להיות טבילה עם ברכה או טבילה ללא ברכה, ובפשטות מאחר וכל חובת הטבילה היא רק מחמת הספק, אם כן כלל נקוט בידנו - ספק ברכות להקל, מאחר והברכות אינן מעכבות וכמו שמצאנו פעמים אין ספור בהלכה, שבכל הפעמים שאנו מקיימים את 'ספק מצווה' אין לברך, ואם כן ה"ה בנידון דידן.

אמנם נראה לעניות דעתי לומר שיש מקום לומר שבנידון דידן - 'ברכת הטבילה' - המצב הוא שונה, ויש לברך אף ב'ספק טבילה' ואבאר את דבריי.

הנה בהלכות נידה יש כמה דוגמאות בהן אישה צריכה לטבול מספק (עיין בהערה[ז]) ובכל המקומות הללו - למיטב זכרוני - לא מצאנו אי מי מתקופת הראשונים עד תקופת הטור, שולחן ערוך ונושאי כליו[ח], שיעוררו ויכתבו שבמצבים הנ"ל יש לה לטבול ללא ברכה[ט].

ולשם ההשוואה, בהלכות מזוזה למשל, שיש כמה וכמה פתחים אשר ספק אם הם חייבים במזוזה, בזה העירו לנו נושאי הכלים של השולחן ערוך והשולחן ערוך עצמו פעם אחר פעם שיש לקבוע מזוזה ללא ברכה', וסתימת הפוסקים בהלכות נידה מעוררת לחשוב שאין לדמות את 'ברכת הטבילה' ל'ברכת המזוזה'.

ונראה לעניות דעתי פשר חילוק זה שהנה יש לחקור אם מצוות הטבילה היא כדי לטהר מהטומאה וממילא על ידי כך מותרת גם לבעלה ולדברים אחרים (אכילת קדשים, כניסה למקדש) או שאין מצווה לטהר מהטומאה, וכל מצוות הטבילה היא בגדר 'מתיר' לבעלה.

והנה נח' תנאים[יא] וראשונים[יב] האם טבילה בזמנה מצווה או לא, ולמ"ד טבילה בזמנה מצווה הרי שיש מצווה לטהר מהטומאה גם ללא קשר להיתר לבעלה, אך למ"ד טבילה בזמנה לא מצווה, נראה שאין מצווה בטבילה מצד הסרת הטומאה[יג] אלא רק מצד ההיתר לבעלה.

ובזמננו שגזרו כמה גזירות בעניין טבילת הנידה ומשום כך הרחיקו את הטבילה ממועדה המקורי, אין לנו כבר 'טבילה בזמנה'[יד], ונמצא שכל טבילות הנידות כיום הן בגדר 'מתיר', ומברכים על טבילה זו משום ה'מתיר' שבה ולא משום ה'מצווה' שבה.

ומעתה נראה שזהו החילוק בין הברכה על מצוות מזוזה, לברכה על הטבילה, שבעוד שהברכה על המזוזה היא ברכה על המצווה, אם כן על הצד שהפתח לא חייב במזוזה, אין כאן מצווה, וממילא הברכה היא ברכה לבטלה, ולכן אמרינן - ספק ברכות להקל, אבל בברכת הטבילה, שהברכה היא על 'ההיתר' שבדבר, אם כן גם אם כלפי שמיא איגלא מילתא שהיא לא נהייתה טמאה, מכל מקום מאחר ולפי ההלכה לא יכולה הייתה להיזקק לבעלה (מחמת הספק) ולאחר הטבילה כן יכולה, נמצא שהטבילה מתירה אותה לבעלה, ולא אכפת לן אם היא טבילה מחמת הספק או מחמת הוודאי, סוף סוף הטבילה התירה אותה[טו].

ונראה להביא ראיה שאפשר לברך על טבילה שהיא בגדר מתיר אע"פ שאין הטבילה פועלת כלום **בטהרת** האישה (אלא רק **בהתרת** האישה) ממה שמבואר בהלכה[טז] שאישה שאומרת לבעלה 'טמאה אני' אסורה לבעלה מדין 'שוויא אנפשיה חתיכה דאיסורא' ואף אם תאמר לו לאחר מכן ששחקה עמו ובאמת טהורה היא וכיזבה בדבריה הראשונים - אינה נאמנת (אך אם תתן אמתלא הגיונית מדוע אמרה כך בתחילה - נאמנת) וחייבת לעבור הליך של טהרה הכולל ז' נקיים, בדיקות, וטבילה במקווה.

והנה באופן שאמרה לבעלה ששחקה עמו ואינה נאמנת, אך היא בתוכה יודעת את האמת לאמיתה, שבאמת לא נטמאה ובאמת כן שיחקה עמו, עם כל זה צריכה טבילה, וסתימת הפוסקים משמע שטובלת עם ברכה[יז], ולכאורה מאחר והיא יודעת האמת מדוע שלא תמנע מלברך, והרי היא יודעת שהיא מברכת ברכה לבטלה? אלא הוא הדבר אשר אמרנו, שמאחר ובלעדי הטבילה היא אסורה לבעלה, והטבילה מתירתה יכולה לברך על הטבילה אף אם לאמיתו של דבר אין הטבילה מטהרתה.

אמנם מפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה, ובפשטות ההלכה בכל הספיקות יש לטבול בלא ברכה[יח], אלא שמי שמברכת בטבילה מסופקת יש לה על מה לסמוך אחר שכבר מצינו בשניים מגדולי רבותינו אחרונים שסברו שניתן לברך על טבילות מסופקות (ועיין טעמיהם בהערה[יט]) ואף אם מדובר בטבילה מחמת חומרא בעלמא מצינו למי שסובר שאפשר גם בכהאי גוונא לברך[כ].

ובנידון דידן (כריתת רחם) יש להסתפק אם הטבילה היא מחמת הספק ממש[כא] או רק מחמת החומרא ונראה שיש לחלק בזה בין המקרים שונים ועיין בהערה[כב].

האם צריכה לעשות הפסק טהרה ובדיקות ז' נקיים?

ועתה יש לברר האם אישה שניטל רחמה צריכה לעשות הפסק טהרה ובדיקות ז' נקיים כחלק מתהליך טהרתה (בין אם מדובר באישה שהייתה טהורה ערב הניתוח ואנו חוששים שהניתוח טמא אותה, ובין אם מדובר באישה שהייתה טמאה ערב הניתוח שאז מדינא ממש צריכה טבילה)

והנה כל מטרת ההפסק טהרה הוא לכאורה לוודא שהמעיין נסתם, ומטרת הבדיקות בז' נקיים היא להמשיך את הוודאות הזאת, ובאישה שעברה 'כריתת רחם' לכאורה אין היא זקוקה לבצע בדיקות אלו, שמה טעם לבצע בדיקות אשר תפקידן לוודאות שהמעיין נסתם, אם אין כבר מעיין??

אמנם היה מקום לומר שלאחר שנקבע שסדר תהליך טהרת האישה הוא על ידי 'הפסק טהרה' ובדיקות ז' נקיים, אין יותר לחלק בין מקרה למקרה, וגם בנידון דידן צריכה לעשות בדיקות אלו משום 'לא פלוג'[כג].

ודוגמא לדבר, הנה אם אישה זקנה המסולקת דמים כבר שנים רבות, באה כעת לטהר מטומאתה (שלא טבלה לאחר קבלת הווסת האחרונה אך כעת לאחר שנים רבות עושה זאת) צריכה היא לעשות הפסק טהרה ובדיקות ז' נקיים על אף שעצם זה שלא ראתה דם כבר שנים רבות הרי זה מוכיח נאמנה כאלף עדים שיבש מעיינה, מכל מקום לא חילקו חכמים, וגם בכה"ג צריכה הפסק טהרה ובדיקות בז' נקיים, ואם כן נאמר גם בנידון דידן שאין לחלק ועל אף שניטל מעיינה, צריכה לעשות בדיקות אלו.

אמנם היד נוטה לחלק בין זקנה לאישה שניטל רחמה, ויש לעיין בדבר לפי כללי 'לא פלוג' - מתי אנו אומרים שלא חילקו חכמים בגזירותיהם, ומתי לא אומרים זאת, ועיין בהערה[כד].

ולמעשה ראיתי שהסכמת הפוסקים[כה] היא שאם אכן ניטל כל רחמה יש להקל שאינה צריכה לעשות הפסק טהרה ובדיקות בז' נקיים, אלא רק לספור ז' ימים ולאחר מכן לטבול במקווה.

אך אם לא ניטל כל רחמה אין להקל וצריכה לעשות הפסק טהרה ובדיקות בז' נקיים.

מה דינה מכאן ולהבא

אישה שניטל **כל** רחמה לאחר שתטבול לאחר הניתוח -מחמת החשש שמא נטמאה במהלך הניתוח כמבואר לעיל - לא תצטרך לטבול שוב לעולם, מהסיבה הפשוטה שמאחר והרחם היא זו המייצרת את דם הנידות על ידי רירית הרחם המתעבת כהכנה לקליטת הביצית המופרית, ואישה זו כבר ניטל רחמה, שוב לא שייך במציאות שתראה יותר דם נידות[כו].

ואם בכל זאת תדמם מאותו מקום, על כורחך שהוא דם מכה ולא

דם נידות ואינו מטמא[כז].

אך אם לא ניטל כל רחמה, והשאירו לה את צוואר הרחם ו/או מעט יותר או אז אכן שייך שתמשיך לראות דם נידות ולטמא מחמת כך.

ואישה שהרופאים אומרים שניטל כל רחמה אך ממשיכה לקבל ווסת על פי מחזור חודשי, רגליים לדבר שלא ניטל כל רחמה וצריך לברר זאת, ואין לסמוך במהרה על דברי הרופאים[כח].

דם חימוד

עוד יש לדון האם אישה שניטל רחמה אשר באה להתחתן צריכה לספור ז' נקיים מדין 'דם חימוד' המבואר בסימן קצ"ב, וגם בזה הסכמת הפוסקים[כט] שאם אכן ניטל כל רחמה אינה צריכה למנות ז' נקיים אחר שאין לה מעיין כלל ולא שייך אצלה 'דם חימוד'[ל] ולא אמרינן 'לא פלוג' לגבי זה.

אך אם לא ניטל כל רחמה אין להקל וצריכה למנות ז' נקיים מדין 'דם חימוד' אף אם היא כבר מסולקת דמים מחמת גילה.

פולטת שכבת זרע

יש לדון באישה שניטל רחמה ובאה ליטהר מטומאתה[לא] האם צריכה להמתין ד'[לב] או ה'[לג] ימים מחשש 'פולטת שכבת זרע'[לד], או יכולה להתחיל למנות ז' ימים מיד, ובזה לכאורה אין סברא לומר שאינה צריכה להמתין ד' או ה' ימים, שאף על פי שאין לה רחם מכל מקום טומאת 'פולטת שכבת זרע' שייכת בה, ולכן צריכה להמתין[לה].

אמנם אם הייתה טהורה ערב הניתוח ובמועד הניתוח כבר הייתה מסולקת דמים, וכל חשש טומאתה הוא מחמת הניתוח, בכהאי גוונא המקל להורות לה שאינה צריכה להמתין ד' או ה' ימים אין מזניחים אותו מאחר ויש בדבר כמה וכמה ספקות ועיין בהערה[לו].

א - לניתוח זה יכולות להיות כמה וכמה סיבות, או משום גידול ממאיר ח"ו, או משום 'צניחת רחם' או משום דימום רחמי בלתי פוסק, ועוד.

ב - אחד השיקולים הנוספים בנידון זה מעבר לשיקולים הרפואיים לפי מה שהצלחתי להבין הוא כדי שהאישה תוכל עדיין לקבל 'מחזור' ובכך לפחות תרגיש ככל הנשים, ולא תחוש 'זקנה' (ובאופן שהיא עדיין בגיל הפריון) מה שיכול להשפיע לטובה על מצבה הנפשי (ולכן מבחינה רפואית - אם אפשר - עדיף להשאיר את צוואר הרחם וחלק קטן מן הרחם) וכמו"כ שינויים הורמונליים גם נלקחים בחשבון בקבלת ההחלטה.

ג - ואף שמוציאים את הרחם דרך הנרתיק וא"כ אם יש דם ברחם, הרי שדם זה למעשה כן יוצא החוצה, זה אינו שהרי מאחר שהדם יוצא כאשר הוא נמצא בתוך הרחם, הרי זה כדם היוצא בחתיכה או בתוך שפופרת שאינו מטמא, מאחר ואינו נוגע בדפנות הבית החיצון וכמבואר בשו"ע יו"ד סימן קפ"ח סעיף ג'.

ד - ודע דאין לדון כלל מצד פתיחת הקבר בלא דם (עכ"פ בכריתת רחם מלאה) מאחר ולרוב הדעות 'פתיחת הקבר' הכוונה לפתח הפנימי המחבר בין צוואר הרחם לרחם ולא לפתח החיצון המחבר בין צוואר הרחם לאותו מקום ('נרתיק') ובהליך הנ"ל כורתים את כל הרחם ביחד עם צוואר הרחם ומוציאים אותו דרך הפתח החיצון ונמצא שלא היה כאן 'פתיחת הקבר'.

ה - ספר 'נשמת אברהם' ח"ב יו"ד סימן קפ"ח סעיף ג' וכן ראיתי שכן כתב הרב נויבירט זצ"ל במאמר שכתב בעניין זה.

ו - שו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן ר' בסוף התשובה, ועוד.

ז - אציין כמה דוגמאות -

א. סימן ק"צ סעיף א' חומרא דתה"ד שאם הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ובדקה אח"כ ולא מצאה כלום היא טמאה, והדרכי"ז והדרכי משה (בסימן קפ"ח) חולקים על זה, וגם לפי תה"ד זה טבילה מספק מאחר שמא נפתח המקור להוציא מראה טהור.

ב. סימן ק"צ סעיף מ"ח ב' נשים שלבשו חלוק אחד בדוק ונמצא בו כתם אם הוא מהחגור ולמטה שתיהן טמאות, וכל אחת טובלת מספק.

ג. שם סעיף מ"ט שלוש נשים שלבשו חלוק אחד שלבשו חלוק אחד או שישבו על ספסל אחד זו אחר זו ואח"כ נמצא עליו כתם כולן טמאות מספק.

ח - ורק בפתחי תשובה סימן קצ"ד ס"ק ב' דן לגבי ברכה היכא שיש ספק מחמת המראה של הכתם או גודלו וקשה לעמוד על הדבר והמורה מורה להחמיר היאך תברך על טבילה זו.

ט - אמנם לגבי דוגמא א' לעיל הערה ?? דעת הגר"ע יוסף זצ"ל (טהרת הבית חלק א' סימן ז' סעיף א') שאכן תטבול ללא ברכה, אבל כאמור סתימת הפוסקים לא כך היא.

י - אציין כמה דוגמאות - שו"ע יו"ד סימן רפ"ו סעיף י' לגבי מזוזה בבית מדרש, ש"ך שם ס"ק כ"ג לגבי פתח שיש בו ד' על ד' לרבע, ש"ך שם ס"ק כ"ה לגבי פתח בלי דלת (וכן הוא בהלכות הפרשת חלה סימן שכ"ט ש"ך ס"ק ד' וס"ק ט' ועוד אין ספור דוגמאות)

יא - עיין יומא דף ח' נידה דף כ"ט - ל', ושבת דף ק"כ.

יב - עיין טור ובית יוסף יו"ד סימן קצ"ז.

יג - אולם וודאי יש עניין בזה כמבואר בספר החינוך מצוה קע"ה וז"ל: 'ומכל מקום אין זה ממידת החסידים ואנשי מעשה להיותם מטומאים בטומאתם. כי הטומאה מאוסה והטהרה אהובה, ונפשו של אדם מתעלה ומזדככת בטהרה'.

יד - שולחן ערוך או"ח סימן תקנ"ד סעיף ח'.

טו - ואין להקשות מהפרשת תרו"מ ושחיטה והפרשת חלה שגם הן מצוות של מתיר ובכ"ז לא מברכים על הספקות, דהנה מלבד דהט"ז ביו"ד סימן א' למד דמצוות הפרשת תרו"מ וחלה חייב לעשותם גם אם אינו רוצה לאכול את הירקות ואת העיסה (והערק"א שם חלק עליו) וא"כ אינם בגדר מתיר ובאשר לשחיטה למד הט"ז שברכה זו היא ברכת השבח (ולפי דבריו י"ל שגם ברכת הטבילה היא ברכת השבח וכן נקט הגר"ש קלוגר זצ"ל יובא להלן הערה ??) בלא כל זה אין לדמות את הטבילה למצוות אלו, שמצוות אלו אף אם אינו חייב לקיימם אלא כאשר רצונו לאכול בשר וכדומה, מ"מ כאשר עושה פעולות מקיים בהם מצוות עשה מן התורה, וממילא יש לומר שהברכה על פעולות אלו נתקנה מדין המצווה שבדבר ולא מדין המתיר שבדבר, משא"כ טבילה שאינה בזמנה שלכו"ע אינה מצווה אף כאשר מקיים אותה, א"כ אין זה אלא מתיר בלבד ללא שום מצווה, ועי"כ שהברכה היא מדין מתיר ודו"ק.

טז - שו"ע יו"ד סימן קפ"ה סעיף ג'.

יז - כתבתי שסתימת הפוסקים שטובלת עם ברכה מאחר וראשונים, הטור, השו"ע ונו"כ, לא עוררו לנו דין זה שאם היא יודעת שלא נטמאה שתטבול ללא ברכה, וכן כתב הגר"ש וואזנר זצ"ל שסתימת הפוסקים משמע שטובלת עם ברכה (שבט הלוי ח"ג סימן ק"כ, אמנם בשיעורי שבט הלוי לסימן קפ"ה כתב שצ"ע למעשה) ובשו"ת 'רב פעלים' חלק א' יו"ד סימן ל"ז תלה שאלה זו במחז' הרשב"א והרא"ש האם מברכים על 'מראית עין' (ואכמ"ל) והסיק שתטבול עם ברכה, אולם הגר"ע יוסף זצ"ל בספר 'טהרת הבית' חלק א' סימן ד' סעיף ג' במשמרת הטהרה, תולה את השאלה בנידון אחר במחז' הרמב"ם והראב"ד בהלכות שגגות פרק י"א הלכה ח' ומציין לבכור שור בחידושיו למסכת יבמות דף פ"ז ע"ב ומובא בפ"ת ליו"ד סימן קכ"ז, לגבי שניים שאמרו על דבר א' שהוא אסור ויש אחד שיודע בבירור שהוא מותר ושקר העידו האם יכול לאכול מאותו דבר בצנעא עיין שם, ומסיק שתטבול ללא ברכה אולם כאמור סתימת הפוסקים לא כן היא (ויש אתי מקום להעיר לפי דרכו של הגר"ע יוסף זצ"ל האם לפי הראב"ד יהיה מותר לאותה אישה לשקר על בעלה שהיא טבלה ובאמת לא טבלה מאחר והיא כלפי עצמה יודעת את האמת, ויודעת שאינה מכשילה את בעלה? לכא' אין מקום לומר כן וי"ע)

יח - שבט הלוי ח"ח סימן קצ"ט ובעוד מקומות.

יט - עיין שו"ת תפארת צבי ח"ב סימן י"ט לר' צדוק הכהן מלובלין שנקט שיש לברך לא רק על טומאה ודאית אלא גם על ספק טומאה וגם על טומאה מחמת החומרא, וטעמו שכל שצריכה לטבול נקראת טמאה אף אם הוא מחמת הספק והוא נכלל במצוות התורה של טמא שצריך לטבול ואף אם הטבילה היא מחמת שהיא או בעלה בעל נפש ומחמירים על עצמם אפשר שיש לה לברך על טבילתה, ועיין עוד בשו"ת טוב טעם ודעת לגר"ש קלוגר (קמא, סימן רצ"ז) שג"כ דעתו שניתן לברך על הטבילות המסופקות ותוכן דבריו הוא דברכת הטבילה אינה על המצווה אלא היא כברכת השבח כמו שכתב הט"ז יו"ד סימן א' לגבי ברכת השחיטה, ובעיקרון ברכה זו שייכת בכל זמן ועת אלא שאין שייך לברכה אלא במעמד הטבילה, ולכן אף אם היא טבילה מחמת הספק מ"מ מעמד טבילה יש כאן, ולכן ניתן לברך ברכה זו גם אם למעשה מצות טבילה אין כאן (ועי"ש מה שמחלק בין ברכת הטבילה לברכת השחיטה) ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן קמ"ג שכתב בתו"ד 'אבל הלב יודע שרוב העולם בכל המדינות היו מברכים גם על ספיקות וחומרות' וע"ע בערוך השולחן יו"ד סימן ר' סעיף א' 'ואפילו על ספק כתם מברכת ואין טבילה בלא ברכה לבד כשטבלה ואח"כ חוזרת וטובלת מפני איזה חומרא כגון ששכחה ליטול צפורן וכי"ב טובלת בלא ברכה'.

כ - שו"ת תפארת צבי הנ"ל.

כא - ואם הוא ספק ממש נראה שיש לומר שהוא ספק דאורייתא 'דלמא ארגשה ולאו אדעתה'.

כב - נראה לענ"ד שיש לחלק בין אישה שעוברת הליך זה לאחר גיל הפריון והיא כבר מסולקת דמים, שאו אז נראה יותר שכמעט אין רגליים לדבר שמחמת הליך זה תטמא, לבין אישה שהיא עדיין בגיל הפריון ואינה מסולקת דמים בעת הניתוח.

כמו כן יש לחלק בין ניתוח להוצאת הרחם כולו, לבין אם משאירים את צוואר הרחם, שאם אכן משאירים את צוואר הרחם הרי שפוגעים בצוואר הרחם עצמו במהלך הניתוח ויש יותר מקום לומר שדם יוצא מתוך הרחם יצא החוצה, משא"כ כשנוטלים את הרחם בשלמותו על כל תכולתו.

כמו כן יש לחלק בין מקרה שבו חותכים את הרחם בעודו בתוך חלל הבטן למקרה שבו מיילדים אותו בשלמותו, וכן ייתכן שיש לחלק בין מקרה ובו מוציאים את הרחם דרך 'אותו מקום' למקרה שבו מוציאים אותו דרך דופן הבטן (עיין שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קצ"ט שכתב 'כמעט אין רגליים לדבר לחייבה' וכתב זאת ביחס למקרה שהוצרכו להוציא את כל הרחם במהלך ניתוח קיסרי להוצאת עובר עקב פגיעה בוריד, ועיין עוד שו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן ר' בסוף התשובה שמזכיר את החילוק בין מסולקת דמים למי שאינה מסולקת דמים)

והנפ"מ אם הטבילה היא מחמת החומרא או מחמת הספק היא לפי מה שהיה נלענ"ד לומר כמבואר לעיל שיש לברך גם על טבילות המסופקות מחמת שהיא 'מתיר' ובזה י"ל שזה דווקא בספק ממש ולא בחומרות (והמדד להבדיל בין ספק לחומרא אם היינו מתירים לאותה אישה להזקק לבעלה באופן שאינה יכולה לטבול במקווה כגון שאין מקווה בנמצא וכדו'. והערוך השולחן המובא לעיל אכן מחלק בין טבילה מחמת הספק לטבילה מחמת החומרא) אמנם לפי מש"כ בשו"ת תפארת צבי הנ"ל וכן בשו"ת 'טוב טעם ודעת' הנ"ל יש מקום לברך אף בטבילה מחמת 'חומרא'.

כג - ויש לסייע לזה ל' השו"ע סימן קצ"ו סעיף ה' '...שלעולם אינה סופרת עד שתבדוק אם פסקה'.

כד - עיין ט"ז ריש סימן רע"ה (או"ח) וכן לשו"ע אה"ע סימן קי"ט מה שיסד כלל מתי אומרים 'לא פלוג' ומתי לא אומרים 'לא פלוג' ועיין במ"מ דלהלן.

כה - שו"ת חלקת יעקב ח"ג סימן י"ד, שו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן צ', אך עיין שו"ת משנה הלכות חלק י' סימן קכ"ז.

כו - והנה על שרה אמנו נאמר 'ותהי שרי עקרה אין לה בית ולד' (בראשית פרק י"א) והגמ'

ביבמות ס"ד ע"ב דורשת שאפי' בית ולד לא היה לה, ועם כל זה נאמר בבראשית י"ח פסוק י"א 'חדל להיות לשרה ארח כנשים' ומשמע שבצעירותה אכן היה לה ארח כנשים אע"פ שלא היה לה בית ולד, ומזה מוכח שגם אישה שאין לה רחם ראויה לקבל ווסת? עיין בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן קכ"ה, ובשו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן קכ"ב כותב שאין כוונת הגמ' ביבמות הנ"ל דלא היה לה רחם כלל, אלא שהיה לה רחם כמו של ילדה קטנה שאינו ראוי לקבל ולד, וממילא אתי שפיר שאע"פ שאין לה בית ולד - בית הראוי לולד - מ"מ היה לה אורח כנשים.

כז - שו"ת הר צבי יו"ד סימן קמ"ז ועוד.

כח - עיין שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן קכ"ה וסימן קכ"ו ושו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן קע"ח.

כט - שו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן קכ"ב עפ"י הט"ז הנ"ל.

ל - והנה על רחל אמנו נאמר שהיא הייתה עקרה ורש"י במסכת יבמות מ"ב ע"ב מבאר את המילה 'עקרה' - 'שנעקר רחמה וניטל האם שלה' וא"כ גם לרחל לא היה רחם, ובכל זאת הערוך השולחן (יו"ד סימן קצ"ב סעיף ג') לומד מנישואי רחל ויעקב שנאמר בהם 'מלא שבוע זאת' אסמכתא לגזירת דם חימוד, ומבואר ששייך דם חימוד אף באישה שאין לה רחם? ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן קכ"ה שיישב זאת שיש לומר שאין רש"י מתכוון לומר שנעקר כל רחמה אלא מקצת רחמה וממילא א"ש ששייך ב'עקרה' דם חימוד, ולענ"ד מוכרחים לבאר כן דאלת"ה וכל 'עקרה' היא בכלל 'ניטל רחמה' א"כ מדוע אצל שרה למדו שניטל רחמה רק מכפל המילים 'עקרה אין לה ולד'? ומשמע שמהמילה 'עקרה' לבד לא היה ניתן ללמוד זאת, וע"כ שעקרה הכוונה שניטל מקצת רחמה ולא כל רחמה (אמנם אין זה מסתדר עם ביאור השבט הלוי דלעיל)

לא - הנה בדרך כלל אין זה שייך שבלאו הכי אחרי הניתוח צריכה מספר שבועות של פרישה מקיום יחסי אישות, אמנם שאלה זו שייכת באופן שלא טבלה לטהרתה לאחר הניתוח ושימשה עם בעלה באיסור וכעת באה לספור ז' נקיים.

לב - לדעת השו"ע יו"ד סימן קצ"ו סעיף י"א.

לג - לדעת הרמ"א שם.

לד - כמבואר בשו"ע יו"ד סימן קצ"ו סעיף י"א.

לה - אמנם עיין בשבט הלוי דלקמן מה שכתב בזה.

לו - כן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן ר' והספקות הם:
א. מי יימר דראתה דם בשעת הניתוח
ב. ואף את"ל שראתה מי יימר שהוי כדרך ראייה
ג. ואף את"ל שחוששים, מי יימר שיש לחשוש כן במסולקת דמים
ד. מי יימר שפלטה זרע.
ובפרט יש להקל אם כיבדה את ביתה (עשתה שטיפה פנימית לשטוף את שאריות הזרע)

סיפור לשבת

והסדין התנועע קלות

שיריים משולחנו הטהור של האדמו"ר מפוריסוב, האדמו"ר המקובל רבי עקיבא רבינוביץ' שליט"א, בסעודת "מלווה מלכה", סמוך ליום ההילולא של הרה"ק הסבא קדישא, רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע. ללא עריכה.

מעשה היה באדם אחד אשר בנו היה חולה אנוש, ל"ע, ועל כן נסע אל הרה"ק הס"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע, לבקש שיפעל לישועתו. בירך הרה"ק את הילד שיזכה לרפואה שלימה. לא הסתפק האיש בברכתו של הצדיק, וחזר וביקש שהרבי יתן הבטחה מפורשת שהילד יבריא.

הבטיח לו הרה"ק שהילד יבריא. שמח האיש ושב לביתו. והנה בבואו לביתו נדהם לראות את הילד כשגופו שוכב על הארץ וסביבו נרות, ר"ל. עמד האיש כשהוא נרעש: והלא הרבי הבטיחני שהילד יבריא, וכיצד ייתכן כדבר הזה? בעודו עומד ומתבונן כך, הבחין האב לפתע שהילד היה עטוף בו מתנועע קלות. מיד הוריד האב את הסדין מעל פני הילד, הניחו במיטה וכיבה את הנרות. אט אט החל הילד לחזור לעצמו ולהבריא. בחלוף זמן מה, לאחר שהילד היה בריא לגמרי, לקח אותו האב לטשורטקוב כדי להודות לרבי ולהתברך מפיו. הילד היה אז בגיל בו ילדים כבר מסוגלים לדבר.

בהיכנסו אל הצדיק, קרא לפתע הילד בקול: אבא, זה הוא היהודי הזקן שראיתי! כאשר היה הילד שכוב על הארץ, ראה למולו 'יהודי זקן' מסתובב והולך הלוך ושוב בבית וקורא בקול: "אני הבטחתי שלילד תהא רפואה שלימה!" וכעת זיהה הילד את 'היהודי הזקן' ואמר: אבא, זה הוא 'היהודי הזקן' שראיתי!

מעשה נוסף היה בעיתונאי יהודי, שהיה חלש ביהדותו. לאחר ששמע אותו איש אודות הרה"ק מטשורטקוב ואף כתב אודותיו בעיתון שלו, ביקש לראות במו עיניו את הצדיק. בבואו, ביקש מהגבאים שיניחוהו להיכנס אל הקודש פנימה ולראות את הצדיק. הגבאים, אשר ידעו שהוא כותב בעיתון, הניחוהו להיכנס. בבואו, הרגיש הצדיק מיד בטיבו של האיש, ושוחח עמו על דא ועל הא. בתוך הדברים הזכיר הצדיק את מגדל אייפל אשר בפאריס, ואמר שבקומה זו וזו עשוי המגדל בחכמה מופלאה בכל הנוגע למעלית ולאוויר אשר שם. תמה העיתונאי על הדברים, מפני שביקר במגדל אייפל עשרות פעמים ומעולם לא הבחין באותה קומה העשוייה בצורה מופלאה כפי שתיאר האדמו"ר.

שמר את הדברים בליבו, ולאחר שנסתיימה הפגישה, הלך האיש לדרכו. כעבור זמן מה, כאשר שב וביקר בפאריס, החליט העיתונאי לבדוק אם אכן נכונים הדברים ששמע מפיו של האדמו"ר מטשורטקוב, אשר מימיו לא היה בפאריס ולא ראה את מגדל אייפל. בבואו, נוכח לדעת שאכן בקומה המסוימת ההיא עשויה הבנייה בצורה מופלאה ומתוחכמת, ממש כפי שאמר הרבי, ותמה אף יותר: יושב לו רבי צדיק בטשורטקוב, בד' אמותיו, ועיניו צופיות ורואות את המבנה של מגדל אייפל באופן כה מדויק, עד שיכול הוא

המשך בעמוד הבא...

לתאר את טיב הבנייה המשוכללת בקומה המסויימת ההיא!

מרוב גודל התפעלותו, גמר בדעתו לנסוע שוב לטשורטקוב ולשאול את הרבי מהיכן הוא ידע זאת. שב העיתונאי וביקש מהגבאים להיכנס אל הרבי פעם נוספת, וגם הפעם הניחוהו להיכנס. אזר האיש אומץ ושאל את הרבי מהיכן ידע לומר לו כל כך בבירור את הפרטים הנוגעים למגדל אייפל. נענה הרה"ק ואמר: דע לך, שכאשר הנני מברך בכל בוקר את ברכות השחר ואומר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם', הריני מתבונן אל העולם, ורואה... כששמע העיתונאי תשובה זו, נפל ארצה והתעלף.

היה זה מתוך התרגשותו הרבה לשמע הדברים. מתוך כך נתעורר לשוב בתשובה, לא רצה לשוב לעירו ולמקומו ולהמשיך להיות עיתונאי. ואכן נשאר בטשורטקוב, נעשה בעל תשובה ובמשך השנים היה לבן עלייה.

ביום מן הימים נסעו חסידיו של הרה"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע ברכבת אל רבם הקדוש. באותו קרון בו ישבו החסידים, התיישב גם יהודי אחד פורק עול, ל"ע, והיה מתלוצץ ומלעיג עליהם. בתוך דבריו, אמר להם אותו 'חופשי': ראו היאך אתם נראים - א ב אג ד ע שלעפערס, קבוצה של עניים! והוסיף והתפאר על עצמו: הלא תראו כמה עשיר אני!

כששמעו זאת החסידים, פנה אחד מהם לאותו פורק עול ואמר לו: אילו היית שומע פעם אחת את רבנו, שאליו אנו נוסעים כעת, אומר 'בריך שמיה' בשעת פתיחת ארון הקודש, היית שב בתשובה שלימה! [בכל פעם שאמר 'בריך שמיה', היה אותו צדיק אומר זאת מתוך התעוררות גדולה, והיה זה מעמד מרטיט לב בבית מדרשו]. נענה האיש ואמר לאותו חסיד: ומה תתן לי אם אבוא איתכם אל רבכם ואשמע את אמירתו ולא אחזור בתשובה? אמר החסיד: אם לא תחזור בתשובה שלימה כשתשמע אמירת 'בריך שמיה' מפי רבנו, הנני מחייב לתת לך את התפילין שלי! שמע האיש את הדברים, ומיד הסכים לבוא עימם אל הרבי. שאר בני החבורה, אמרו לו, לחסיד ההוא: מה עשית עם פורק העול הזה? מה יהיה אם תפסיד בהתערבות, הרי הוא עלול לבזות את התפילין, חלילה. וכי עושים דבר כזה? היעלה על הדעת ליתן את התפילין כ'משכון'? ואולם את הנעשה אין להשיב, שכבר היה לאחר מעשה. הגיעו כולם יחד עם אותו פורק עול, לבית המדרש. היה זה ביום קריאת התורה, והנה שמע האדם ההוא את הרה"ק מטשורטקוב זי"ע אומר את נוסח 'בריך שמיה', מלה במלה. התבוננו החסידים באותו אדם לראות אם חל בו שינוי, אך לא ראו מאומה. והנה, בסוף אמירת 'בריך שמיה' מפי הרבי, פרץ האיש בבכי מר. או אז הבינו, שלבו החל לבעור בתשובה! והנה לאחר התפילה ניגש האיש אל המשמש בקודש וביקש להיכנס אל הרבי. בבואו, סיפר האיש לצדיק עד כמה נתרחק מיהדותו, וכעת רוצה הוא לחזור בתשובה שלימה. הורה לו הצדיק: סע בחזרה לביתך, מכור את כל אשר לך, מחצית מנכסיך תן לעניים שבעירך, ואת המחצית הנותרת הבא עמך לכאן, שיהיה לך במה להתפרנס. חשש האיש לחזור לעירו, שמא ישפיעו עליו חבריו ואנשי מקומו, ויפתוהו בפיהם לחזור בו מהחלטתו. אולם הצדיק אמר לו: אל תחשוש מהם! וכך עשה. חזר האיש לעירו, מכר את כל אשר לו, חילק את המחצית לצדקה לעניי עירו ואת המחצית הנותרת הביא עמו, וכך נשאר אצל הרבי. אותו אדם השתדל לעזור בכל מה שהיה נחוץ בבית המדרש, והיה מכבד את בית הכנסת ומנקה אותו. והחסידים שהיו שם למדו עמו: זה למד עמו חומש, וזה למד עמו משניות. מאחר שהיה חריף בשכלו, הבין במהירות, ובטרם חלפה מחצית השנה כבר כיבדוהו להיות מהיושבים בשלחנו הטהור של הרבי. עד כדי כך הזדכך האיש בתוך זמן כה קצר!

הרה"צ ר' הירש'ל רפפורט, המשמש בקודש של הרבי, היה תלמיד חכם מופלג וחסיד עובד ה', יחסן גדול וממקורביו של הרבי. כשראה אותו משמש את האיש ההוא חוזר בתשובה ומתעלה מעלה מעלה, אזר אומץ ושאל את הרבי באיזו "נקודה" תפס אותו, ומהיכן יכול היה לאחוז בו להעלותו בקודש. נענה הצדיק ואמר לו, לרבי הירש'ל: התבוננתי וחיפשתי, מהיכן אוכל לאחוז בו ולהעלותו.

חיפשתי 'חוט' כל שהוא, אך לא מצאתי מאומה. ראיתי, שהאדם הזה עבר על כל התורה כולה, ר"ל, ולא היה לי במה להיאחז בקדושה. בתוך כך, ראיתי שהאיש ההוא התאכסן פעם בשבת קודש בביתו של יהודי שומר תורה ומצוות, וסעד על שלחנו את סעודת השבת. בעל הבית, שכאמור היה ירא ה', נהג לומר קודם כל אכילה: 'לכבוד שבת קודש'! ואף האורח חזר ואמר אחריו: 'לכבוד שבת קודש' על אותו 'חוט השערה', עלה בידי לאחוז בו, להעלותו, למושכו ממעמקי שאול תחתית ולהחזירו למוטב - על ידי דבר מועט כזה! ■

שביבים / שאול שיף

יתרון הנעליים ללא שרוכים?

הסיפור דלהלן, ראה אור בגיליון 'משנתה של תורה', סופר על ידי בוגר ישיבת 'כנסת חזקיהו' המתגורר בקנדה, שלמד בישיבה לפני למעלה משישים שנה. סיפור זה מסביר כיצד נעשה אדם גדול בתורה ממש, לא רק בגיל שמונים-תשעים, אלא כבר כאברך צעיר לימים בן עשרים ושש החושב על כל צעד ושעל מדרכי חייו.

"כשלמדתי בישיבה ביקשתי יום אחד מהמשגיח באם אפשרי שאסע לחיפה, היות וקרובת משפחה שלי שוהה שם ואשמח לבקרה. "בבקשה", נענה המשגיח. כאשר ירדתי מהאוטובוס, צדו עיני חנות נעליים הנמצאת בסמוך לתחנה, והתפלאתי עד מאוד לראות את ההמצאה הגאונית הזו - נעליים ללא שרוכים, דבר שלא היה בנמצא עד אז. מיד קניתי אותם לעצמי. כאשר חזרתי לישיבה הראיתי למשגיח את הנעליים שקניתי אמש. המשגיח התבונן בהם כשכולו התפעלות. ראיתי שהוא יוצא ממש מגדרו, אך לא היה ברור לי ממה בדיוק הוא מתפעל. לבסוף אמר לי המשגיח: "אתה יודע כמה שבועות וחודשים אדם מפסיד בחייו בזמן שהוא צריך לשרוך את נעליו, זה ממש רעיון אדיר!". למחרת נסע המשגיח לחיפה וקנה גם הוא זוג נעליים ללא שרוכים!

ממעשה זה רואים בבירור כיצד צומחים גדולי תורה. כבר בגיל צעיר חייבים לחשוב על כל רגע לבל ילך לאיבוד...!

12 "דקות בלבד"

סיפר רש"ז פינס זצ"ל, שקבלה בידו איש מפי איש על רבנו הגדול הגר"א זצ"ל, שאף שהיו רגעיו הפנויים ספורים ביותר, אם בכלל, שהרי לא ביטל מעולם רגע מת"ת - וכשביקשו ממנו להתפנות מעט ולעסוק בצדקה, שלח את המבקשים לגבאי צדקה, ברם, כשהגיעה אליו כלה ענייה יתומה שאין לה כלום, לא וויתר על שכר מצוה כזאת, וסגר הגמרא ודקדק לעסוק בגופו קצת והלך לקבץ מעות עבורה.

❊

סיפר הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל, שבעת גזירת רוסיה - כאשר חמסו ילדים מהוריהם כבר בצעירותם כבני שביה על ידי פקודת הרשע ניקולאי, התאספו רבני רוסיה יחד לאסיפה, וכולם כאחד אמרו שעכשיו ודאי ממש קרובים לביאת המשיח - [לקץ האחרון של "בעתה"]. וזקן אחד קדוש ומקובל נעמד ורצה לגלות את הקץ, ואמר כך: "רבינו הגר"א זצ"ל ב'ספרא דצניעותא' מביא ברמז את השנה שיבוא בה משיח צדקנו, ומוסיף וכותב שהוא משביע את מי שמבין את הסוד שלא יגלה זאת, והנה אני יודע את הסוד של זמן ביאת המשיח שגילה הגר"א, ולפי חשבון הגר"א יש עוד זמן רב, וכיון שכעת כולם מדמים ומצפים לביאת משיח, וכשיראו שלא יבוא תחלש ח"ו האמונה. על כן, לדעתי, גם הגר"א מחוייב היה לגלות..., והנני בא ומגלה, ובאותו רגע ממש התעלף וקיבל התקפת לב, ונפטר לפני כל הקהל, ויהי לנפ!"

❊

סיפר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שקיבל בשם תלמידי הגר"א בשם הגר"א, שמלחמת גוג ומגוג תארך 12 דקות בלבד, ובמלחמה זו שליש מאנשי העולם ימותו, ושליש יפצעו, ושליש ישרדו ללא פגע.

❊

סיפר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שבדרכו מרוסיה עצר בווילנא, וסר לראות את הפנקס חברה קדישא, וראה שהיה כתוב שם כך: "עפ"י ציווי הגר"א אנו מביאים כאן מעשה עם אשת הגר"א - וכדלהלן: אשת הגר"א היתה הולכת עם חברתה לאסוף כסף לצדקה עבור עניי ווילנא, וסיכמה עם חברתה שמי שתמות קודם, תתגלה בחלום לחברתה, ותספר לה מה קורה שם בעולם הבא, ואיך מתנהל הדין בעולם האמת. ולאחר זמן נפטרה חברתה, ובאה לאשת הגר"א בחלום ואמרה לה, אין לך מושג כמה קשה יום הדין בעולם האמת, האם את זוכרת שהיינו בדרך פלונית בווילנא, וראינו עני בצד השני של הרחוב, ורמזתי לו לבוא ואתן לו כסף, ונתתי לו ושמח, הלא תדעי לך שבשמים תבעו אותי שמה שלא התאמצתי ללכת לצד השני של הרחוב, כדי לזכות במצווה ללכת אל העני, וזהו זלזול בערך המצוות, וכל כך הוא עומק הדין נורא ואיום". ובבוקר סיפרה אשת הגר"א את דבר החלום להגר"א, וציווה הגר"א שיקראו לאנשי החברה קדישא, שישמעו מפיה את דבר החלום, וירשמו אותו בפנקס חברה קדישא, כדי שיראו אותו לדורות ויתבוננו בעומק הדין. [והגר"י אברמסקי זצ"ל אמר, שמאז בכל פעם שהוא שולח כסף לעני או למוסד דרך הדואר, אינו שולח שליח לדואר כדרכו בימי קדם, אלא הוא טורח בגופו ללכת להניח אותו בתיבת הדואר כדי שלא להפסיד הזכות לטרוח בגופו למצוות צדקה].

❊

סיפר יהודי שהיה נוכח בשעה שהעבירו את קברו של הגר"א, שראה את גופו הטהור של הגר"א שלם. והלה הוסיף וטען שהטעם שכל אלו שהתעסקו בזה נענשו ולא הוציאו את שנתם רח"ל, אין זה מחמת קפידת הגר"א, אלא מחמת קפידת שאר הנפטרים בבית הקברות שלא פינו אותם - אף שידעו שעומדים להחריב את בית הקברות.

❊

שמעתי מאמי ע"ה שני תנאים ששמעה מפי הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל, בעניין גורל הגר"א: האחד, שרק אם האדם שעורכים עבורו את הגורל, מסכים מראש שהוא מקבל על עצמו לעשות ככל מה שייצא מהגורל, אז הוא זוכה לקבל תשובה נכונה, אבל בלא זה אין הגורל מועיל - ולא יקבל תשובה נכונה. והיסוד השני, שאין הגורל מוכן בכל עת והזדמנות, אלא צריך לזה עת רצון, ורבי אליהו לופיאן זצ"ל בעצמו התענה קודם הגורל בשני וחמישי.

❊

מהגאון רבי צבי הירש פרבר זצ"ל מובא חידוש בשם הגר"א, שגם במקום שמותר לדבר לשון הרע ורכילות, מ"מ יש לצמצם ולקצר את דיבורו כפי יכולתו, ואם יכול לרמז בידיו ולא לומר בפיו, צריך לרמז ולא להוציא מפיו דיבורי לשון הרע. והביא ראיה לדבר מיהונתן שהותר לו להודיע לדוד ששאול אורב לו להורגו (שמואל א, כ, כ"א). ומ"מ - אף שהיה מצוה בדבר, מסר לו את הדברים על ידי סימן בחיצים ולא אמר לו בפיו.

מקובל שבשעה שהלך הגר צדק הקדוש מווילנא למוקד להישרף על קידוש ה', הובילו אותו אנשי המלוכה ברחובות העיר כדי לבזותו בפני כל בני העיר, ובדרכו ברחובות העיר, עבר דרך בית הגר"א, והתירו לו להיכנס לרגע להגר"א, ושאל את הגר"א באיזה אופן עליו ללכת לשריפה, אם לאט לאט כדי להספיק בדרך עוד מצוות ומעש"ט, או לרוץ כדי לקיים את מצוות קידוש ה'? והגר"א השיב לו שירוץ וילך בזריזות, וכן עשה ורץ בזריזות. ונראה בביאור דברי רבינו הגר"א, שעצם הריצה והזריזות לכבשן האש, היא גם בכלל קידוש ה', כי בזה הוא מוכיח על שמחתו הגדולה להישרף על קידוש ה', וכיון שקידוש ה' הוא התכלית כל המצוות, לכן כל הוספה בקידוש ה' קודמת לשאר מצוות.

(מתוך העלון "מאמר שבועי". העורך הרב משה שטרנבוך שליט"א)

התנועה הראשונה של שיבה לארץ

/ הרב תומר אנגלסמן

אחרי המבול ומעשה מגדל בבל, מספרת לנו התורה סיפור שלא רבים מתעכבים עליו. אנו מוצאים את תרח ומשפחתו חוזרים לארץ כנען (נח יא, לא): "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבואו עד חרן וישבו שם". מקובל ללמד, שכאשר אמר ה' לאברהם "לך-לך" הוא ציווה את אברהם אבינו לעזוב מקום שלא רצה מעולם לעזוב וללכת לארץ חדשה שמעולם לא תכנן להגיע אליה. אלא שמפסוקי התורה משתמע בדיוק ההיפך, שאברהם אבינו שהיה צאצא של עבר חותר לשוב אל ארצו, אל ארץ העברים, שבאותו עת פלשו אליה הכנענים.

הרב יאיר שרקי שליט"א מסביר ממה נבע הרצון של תרח להוביל את המסע ארצה: משפחתו של תרח רצתה לחזור כיון שזו הייתה מולדתם. מסיבות שאינן ידועות לנו, צאצאי עבר עזבו או גורשו מארץ העברים, אבל תרח היה אוהב ציון החילוני הראשון. לאחר שהוא ראה את הסבל שעובר על עמו באור כשדים, הוא החליט שאין לו יותר מה לחפש בגולה. לתרח לא הייתה כל מוטיבציה דתית לחזור לארץ כנען, תרח היה עובד אלילים. אבל זו הייתה התנועה הראשונה של שיבה לארץ ישראל, תנועה שממנה נבע אחר כך הציווי: "לך לך".

ושערותיו אינן סדורות

הברון רבי שמעון וואלף רוטשילד [המכונה 'דער פרנקפורטער רוטשילד' שהיה אצלו תורה וגדולה במקום אחד] מוחזק היה לירא שמים וירא חטא, זהיר בקלה כבחמורה. פעם אחת, ובשבת היה המעשה, שנזדמן למקום אחד עם רב מגדולי הדור. הציץ בו הרב, וראה ששערותיו אינן סדורות לו, מחמת איסור תסרוקת בשבת. 'אדוני הברון' - אמר הרב - 'מר ושכמותו מותרים לכל הדעות תסרוקת בשבת, הואיל וצריכים הם למלכות'. 'חוששני' - חייך הברון - 'שאני איני בכלל היתר זה, שכן לא אני צריך למלכות אלא מלכות צריכה לי'.

[מתוך סיפורים נפלאים]

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net